

VISIE OP TOEKOMSTBESTENDIG BIBLIOTHEEKWERK IN DE GEMEENTE ZUTPHEN

1. Bibliotheek in een veranderende wereld

De kern van het bibliotheekwerk is in 1994 in geformuleerd in het UNESCO manifest over de openbare bibliotheek, waarin staat dat vrijheid, welvaart en de ontplooiing van samenleving en individu, fundamentele menselijke waarden zijn. Deze kunnen alleen worden gerealiseerd door goed geïnformeerde burgers, die in staat zijn hun democratische rechten uit te oefenen en een actieve rol te spelen in de samenleving.

De Wet Stelsel Openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob 2014) sluit hierop aan en biedt de openbare bibliotheken een leidraad waarmee is vastgelegd welke functies een bibliotheek in ieder geval moet vervullen:

- Ter beschikking stellen van informatie;
- bieden van mogelijkheden tot ontwikkeling en educatie;
- bevorderen van lezen en het laten kennismaken met literatuur;
- publieke ruimte voor ontmoeting en debat;
- publieke ruimte voor kunst en cultuur.

De Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) formuleert als kerntaak dat de openbare bibliotheken de rol hebben om alle burgers vrije toegang tot informatie, kennis en cultuur te bieden, zodat zij zich bewust, kritisch en actief bewegen in de maatschappij.

De VNG geeft aan dat de bibliotheken zich dan ook vanzelfsprekend moet richten op: actief burgerschap en sociale netwerken; opleidingsniveau en arbeidskansen; versterking gemeentelijke en regionale netwerken en infrastructuur.

Deze doelen raken direct aan de veelvormige opdracht die de gemeenten met ingang van 2015 krijgen als gevolg van de drie decentralisaties: Jeugdzorg, Participatiewet en WMO.

Het Sectorinstituut Openbare Bibliotheken (SIOB) heeft in 2013 een commissie onder voorzitterschap van Job Cohen gevraagd om een toekomstperspectief te ontwikkelen voor de openbare bibliotheek in 2015. De commissie omschrijft de kern van de opdracht aan de openbare bibliotheek als volgt: “De kern van de opdracht van de openbare bibliotheek is bijdragen aan en de basis vormen voor de kennis- en informatiesamenleving. De bibliotheek is hierin een onmisbare schakel. De opdracht bestaat uit het stimuleren, ondersteunen, faciliteren en toerusten van burgers om mee te kunnen doen en bij te kunnen dragen aan de moderne kennissamenleving. In het verlengde daarvan speelt de bibliotheek een belangrijke sociaal-culturele rol”.

Convenant met gemeente Lochem en gemeente Zutphen

Het Convenant Bibliotheekwerk 2012-2015, gesloten tussen gemeente Lochem en Zutphen en Graafschap bibliotheken sluit op het bovenstaande aan.

Als kernfuncties zijn benoemd:

- leesbevordering;
- leren, mediawijsheid en informeren;
- educatie;
- ontmoeting.

Er zijn zeven speerpunten geformuleerd die feitelijk worden samengevat onder paragraaf 2g van het Convenant: “bevorderen van zelforganiserend vermogen bij burgers en stimuleren van grotere maatschappelijke participatie”.

2. Speelveld Graafschap bibliotheken de komende jaren: het snijvlak van sociaal domein, informatie, educatie en cultuur

Lezen is de basis. De primaire taak van Graafschap bibliotheken begint bij geletterdheid in brede zin. Lezen is de basis voor het verwerven van kennis en stimuleert verbeeldingskracht en creativiteit. Dat is eens te meer van belang in een samenleving die zich heeft ontwikkeld tot een kennissamenleving. Ondersteuning van leesbevordering en promotie van de lees- en literaire cultuur behoort daarom ook in de toekomst tot het hart van

de dienstverlening van Graafschap bibliotheken. De Bibliotheek inspireert en stimuleert lezers en potentiële lezers, verrast hen met en gidst hen naar het aanbod van boeken en verhalen. Graafschap bibliotheken is de vanzelfsprekende professionele partner van het onderwijs en een belangrijke speler in de aanpak van laaggeletterdheid en het bevorderen van digitale vaardigheden.

De culturele, educatieve maar ook de economische waarde van de Bibliotheek is groot. De Openbare Bibliotheek bevordert lezen en schrijven, draagt bij aan mediawijsheid en biedt mensen de kans om volwaardig deel te nemen aan het maatschappelijk leven. Een onmisbare schakel in een voor veel mensen steeds complexere wereld. Daarmee is de Bibliotheek in Zutphen en Warnsveld een waardevolle plek in de gemeente. Een investering in de Bibliotheek is een investering in participatie.

Het bibliotheekwerk laat zich vatten in drie kernwoorden: kennis, ontwikkeling en verbeelding voor individu en samenleving.

Kennis omvat een laagdrempelige toegang tot bronnen van informatie en de mogelijkheden om zich te bekwamen in het omzetten van informatie naar kennis.

Ontwikkeling stimuleert groei van individu en samenleving. Voor een goede participatie in onze huidige kennismaatschappij is het nodig dat alle burgers continu doorleren ("een leven lang leren") en zichzelf en hun omgeving proberen te verbeteren.

Verbeelding omvat de toegang tot een rijk scala aan bronnen op het gebied van cultuur, kunst en ontspanning: de collectie.

Graafschap bibliotheken is een vanzelfsprekende partner in het Sociaal Domein. Het biedt zeer waardevolle ondersteuning bij het realiseren van de uitgangspunten: preventie, het stimuleren van zelfredzaamheid en het faciliteren van maatschappelijke participatie. Juist door efficiënt en effectief middelen in te zetten dichtbij en laagdrempelig bij de burger, hoeft minder gebruik gemaakt te worden van dure tweedelijns zorg en hulp. Zowel het Unesco Manifest, de Wet Stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen, de VNG, de toekomstvisie van SIOB/rapport Cohen en het Convenant leggen die verbinding.

Graafschap bibliotheken waardevol

Maatschappelijke waarde: de openbaarheid, toegankelijkheid, onafhankelijkheid en pluriformiteit zijn zeer belangrijke kernwaarden. Deze kernwaarden samen met het grote bereik liggen aan de basis van de maatschappelijke waarde. Het grote aantal bezoeken, uitleningen en ledenaantal laat zien dat de klantwaarde groot is.

Educatieve waarde: Zonder voldoende taalbeheersing is volwaardige deelname aan de samenleving niet mogelijk. Kunnen lezen en schrijven ligt aan de basis van het kunnen ontwikkelen van talenten en het maakt mensen mondig.

Culturele waarde: het bereik van de Bibliotheek is groot, want ruim 260.000 bezoekers in 2013 in Warnsveld en Zutphen. Heel veel mensen worden op laagdrempelige wijze in contact gebracht met cultuur. Kennis nemen van cultuuruitingen, versterken historisch besef, bruggen slaan tussen verschillende culturen, laagdrempelige interactie. Lezen scherpt de geest, bevordert meningsvorming.

Economische waarde: burgers moeten participeren, zelf keuzes maken, zich zelf redden. Iemand die voor zich zelf kan zorgen, hoeft niet door de gemeente verzorgd te worden.

Graafschap bibliotheken als netwerkpartner: samenwerken en verbinden

Het bovenstaande betekent niet een geheel nieuwe dienstverlening, want vanuit de kerntaken van Graafschap bibliotheken wordt kennisdeling, eigen kracht ontwikkeling, stimuleren zelfredzaamheid en bevorderen participatie al gefaciliteerd en aangemoedigd. Het jaarverslag 2013 geeft hiervan een heel treffend beeld. En nogmaals: "Lezen is de basis".

Van een organisatie die boeken uitleent, is Graafschap bibliotheken de afgelopen jaren onmiskenbaar veranderd en doorgegroeid naar een centrum voor informatie, educatie, cultuur en ontmoeting. De Bibliotheek van de toekomst in Zutphen is en blijft gevestigd in een gebouw in het centrum van de stad en gemeente, waar ze samen met andere organisaties het maatschappelijk hart vormt. Graafschap bibliotheken staat centraal in de lokale infrastructuur. Organisaties verzorgen samen met de Bibliotheek hun activiteiten en informatie aan de burger.

Als één van de weinige, zo niet enige openbare plaats in de directe omgeving, nodigt de Bibliotheek uit om te lezen, te studeren, cursussen te volgen, te werken (alleen of in groepen) aan de eigen ontwikkeling en vaardigheden van de burger.

De komende jaren verschuift de wijze waarop Graafschap bibliotheken haar maatschappelijke opdracht invult. Naarmate informatie steeds meer elders en gemakkelijk te vinden is, neemt de noodzaak voor de bibliotheek langzaam af om een grote eigen collectie beschikbaar te stellen. De geleidelijke krimp van de collectie is een aantal jaren geleden al ingezet. In de moderne netwerksamenleving zullen lezen en leren steeds meer onderdeel worden van sociale processen, waarbij een beroep gedaan wordt op anderen in de samenleving. De Bibliotheek zal zich in de toekomst meer gaan richten op het tot stand brengen, stimuleren en faciliteren van waardevolle verbindingen.

En dat betekent minder collectie, meer connectie.

De komende jaren zal nog meer accent en prioriteit gelegd worden bij het aanbieden van diensten en producten aan burgers die (nog) onvoldoende basisvaardigheden bezitten om goed te kunnen deelnemen aan de maatschappij. De basisvaardigheden waaraan Graafschap bibliotheken vanuit haar kerntaak bijdraagt zijn: taal, lezen en digitale vaardigheden.

Graafschap bibliotheken heeft als grootste publieksvoorziening in de gemeente een enorm bereik, juist vanwege het openbare, laagdrempelige en veilig ervaren karakter. Kenmerk is dat iedereen er komt, jong en oud, zwart en wit, hooggeletterd en laaggeletterd, werkend (of juist niet) en gepensioneerd.

Het faciliteert persoonlijke ontwikkeling van burgers waardoor een zeer belangrijke bijdrage wordt geleverd aan de kennissamenleving. Het biedt op de locaties Warnshuus en Broederenkerk een infrastructuur waardoor een ieder basisvaardigheden kan ontwikkelen om mee te kunnen doen in de samenleving. Ook als plek voor publieksinformatie waar informatie verzameld en beschikbaar gesteld wordt van partners in het sociaal domein (voorlichting en preventie). Dat kan in de vorm van schriftelijke informatie, maar zeker ook digitaal (beheer sociale kaart) en mondelinge overdracht: workshops, spreekuren.

De Bibliotheek is tevens een dynamische ontmoetingsplek. In een samenleving die individualiseert, biedt de bibliotheek bij uitstek een plaats voor ontmoeting. Bouwen aan kennis kan niet zonder een sociaal-culturele ontmoetingsplaats. Kennis komt steeds vaker tot stand in netwerk- en communityverband, op fysieke en virtuele plekken waar mensen bij elkaar komen, discussiëren, leren en creëren. Aan alle mogelijkheden die digitale middelen steeds meer bieden, voegt de Bibliotheek essentiële waarde toe: een prettige en stimulerende omgeving om te lezen en te leren, een plek te bezoeken waar van alles wordt georganiseerd, onder de mensen te kunnen zijn, te ontsnappen aan de waan van de dag en de dagelijkse stressfactoren. Iedereen is er welkom en mensen komen er in aanraking met andere culturen, leefwijzen, denkbeelden en achtergronden.

Actuele thema's uit de lokale samenleving komen er aan de orde en het biedt een podium voor lokale (burger) initiatieven en activiteiten van en voor groepen. De Bibliotheek als vrijplaats in het hart van de lokale samenleving, van en voor iedereen; voor kennismaking met en uitwisseling van kennis, ideeën en cultuur. Op die manier draagt de Bibliotheek bij aan het empathisch vermogen van de samenleving.

Graafschap bibliotheken heeft zich de afgelopen jaren tot een veel gevraagde, vanzelfsprekende en betrouwbare netwerkspeler ontwikkeld. Het leveren van een goede en gewenste bijdrage aan de doelen van het sociaal domein kan alleen bereikt worden in netwerkverband. Er zijn vele spelers op het maatschappelijke en culturele veld waarmee Graafschap bibliotheken de afgelopen tijd de samenwerking heeft geïntensiveerd.

Het volgende, niet volledige overzicht toont dit aan.

In het maatschappelijke veld: Perspectief Zutphen, Het Plein, SW Delta, Praktijkschool, Gilde Zutphen, Yunio, Vluchtelingenwerk, Armoedepact, Centrum Jeugd en gezin.

In het educatieve en culturele veld: het basisonderwijs, voor- en vroegschoolse voorzieningen, Stedelijk Museum, Museum Henriette Polak, Hanzehof, Luxor, Muzehof, boekhandels, Kulturhus Warnsveld.

Ook in Lochem wordt met dezelfde en/of vergelijkbare partners de samenwerking en samenhang versterkt.

Naast een eigen professioneel kader is het inzetten van nog meer vrijwilligers en het inzetten van expertise en kennis van partners t.b.v. de dienstverlening van Graafschap bibliotheken noodzakelijk om toekomstgericht en toekomstbestendig bibliotheekwerk te kunnen realiseren.

3. Wat betekent dit voor het bibliotheekwerk in de gemeente Zutphen?

Het beschikbaar stellen van een inspirerende (uitleen)collectie voor de Zutphense burgers, jong en oud, blijft onomstreden. Wel zal de fysieke collectie de komende jaren gaan krimpen en het beschikbaar stellen van e-books toenemen. Ook het beschikbaar stellen van kranten, tijdschriften en digitale bronnen blijft belangrijk. Dit geldt voor de beide bibliotheekvoorzieningen in Warnsveld en Zutphen.

De dienstverlening gaat langs de volgende drie lijnen:

- Het bijdragen aan het opbouwen van voldoende basisvaardigheden (lezen, voorlezen, taal en digitale vaardigheden) voor kinderen tussen 0-12/15 jaar. Dus aanhaken bij preventie, vroegsignalering van problematiek, maar vooral een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van alle kinderen tot participerende burger.
- Versterken van de taal- en leesvaardigheden en digitale vaardigheden van volwassen burgers. Vooral van burgers die onvoldoende toegerust zijn om goed te participeren of burgers die dreigen af te haken door gebrek aan vaardigheden.
- Leven lang leren: het aanbieden van programma's, activiteiten, workshops i.s.m. partners waarmee een bijdrage geleverd wordt om ook de nieuwsgierige burger uit te dagen tot zijn verdere ontwikkeling. Hiermede kan de zich zelf reddende burger een nog betere bijdrage leveren aan de sociale cohesie en samenhang in de samenleving. Culturele en literaire programma's zijn hiervan de meest voor de hand liggende thema's.

Dienstverlening bij partners in huis.

Samenwerking met het onderwijs en voor- en vroegschoolse voorziening blijft essentieel. Leesbevordering en het stimuleren van leesplezier, waardoor een grote bijdrage wordt geleverd aan de preventie van laaggeletterdheid vindt plaats samen met consultatiebureaus, kinderdagverblijven en scholen. Medewerkers geven voorlichting aan ouders en leerkrachten en andere professionals over het belang van voorlezen en hoe dat het leesplezier van het kind vergroot. Deze activiteiten vinden op school plaats, in de Bibliotheek, soms zelfs thuis. Op de basisscholen is Graafschap bibliotheken actief aanwezig met de lees-/mediacoaches die leerkrachten en ouders ondersteunen, kinderen helpen bij het lezen, het vergroten van digitale vaardigheden en het verzorgen van de mediatheken op scholen samen met vrijwilligers.

Voor de kleine kernen in de gemeente Lochem, inclusief Eefde, worden zogenaamde haal- en brengpunten ("de Buurbieb") met een kleine wisselcollectie bij de basisscholen of bij het dorpscentrum gerealiseerd.

Bibliotheek in 't Warnshuus.

Samen met de gemeente Zutphen zijn in 2013 afspraken gemaakt, en zijn nu in uitvoering, om de fysieke ruimte en dus ook de collectie in het Warnshuus te verkleinen. Activiteiten gericht op "leven lang leren" en "participatie" kunnen in nauwe samenwerking met partners en met name met bestuur en vrijwilligers van het Warnshuus gerealiseerd worden. Het accent in Warnsveld ligt vooral op het beschikbaar stellen van een collectie, het uitleenen van media en de direct daarmee verband houdende activiteiten rond leesbevordering.

Er zijn enkele opties te onderzoeken op welke wijze de compacte bibliotheekvoorziening in Warnsveld toekomstbestendig kan blijven. Het concept van de Bibliotheek in Warnsveld is anders dan het concept in Zutphen.

In het verkiezingsdebat met lijsttrekkers in 2014 is nadrukkelijk door alle lijsttrekkers benadrukt dat het voorzieningenniveau in Warnsveld en 't Warnshuus gehandhaafd moeten blijven en dat met name de Bibliotheek moet blijven. Een sluiting van Bibliotheek Warnsveld lijkt daarmee politiek niet haalbaar. Belangrijker is dat het verzorgingsgebied van de Bibliotheek Warnsveld ook de wijk Leesten betreft. Dit weerspiegelt zich in het gebruik van deze voorziening. Deze is erg hoog en is vergelijkbaar met de Bibliotheek in Lochem met een veel groter werkgebied.

Bibliotheek in de Broederenkerk

In Zutphen zal het lokale taalnetwerk vorm gaan krijgen onder de werknaam "huis van de taal". Lokaal dient hier gelezen te worden als Lochem en Zutphen. De collectie blijft uiteraard, maar de uitleenfunctie zal de komende jaren enigszins aan betekenis en aan omvang gaan inboeten

De motie “laaggeletterdheid”, breed aangenomen in de gemeente Zutphen en op 28 augustus jl. ook in de gemeenteraad Lochem, geeft Graafschap bibliotheken nadrukkelijk een belangrijke rol in de preventie en bestrijding van laaggeletterdheid en in het versterken van digitale vaardigheden. De Bibliotheek in Zutphen zal daardoor veranderen in een zgn. “huis van de taal”. De Taallunch op 8 september gaf hiervan feitelijk al een inkijk.

Huis van de taal Zutphen

Het “huis van de taal” is een toegankelijke, fysieke en laagdrempelige centrale plek in de stad en gemeente Zutphen. In het huis wordt gewerkt aan geletterdheid. Preventie en bestrijding van laaggeletterdheid is een zeer belangrijk element. Het versterken van digitale vaardigheden van burgers (de e overheid komt eraan b.v.) is evenzeer van groot belang. Het stimuleren van leesplezier en het promoten van lezen, het organiseren van literatuurcursussen, ondersteunen literatuurclubs, het beschikbaar stellen van een goede collectie en het adviseren van burgers over lezen en literatuur maakt ook deel uit van het “huis van de taal”.

Maar het accent zal liggen op het bieden van een plek waar de burger kan leren, vragen, inspireren en ontmoeten rond het thema (laag)geletterdheid en digitale vaardigheden.

Het is een plek waar een overzicht is van al het taalaanbod, waar advies wordt gegeven over een passende cursus of leesclub, waar taalles wordt gegeven en waar deelnemers aan leesclubs samen met vrijwilligers hun leesvaardigheid vergroten of opnieuw leren lezen.

De digitale vaardigheden worden vergroot door het aanbieden van cursussen en workshops rond e participatie, leren omgaan met digitale apparatuur (mediabar) en digitale informatie. Nadrukkelijk ligt er ook een rol voor Graafschap bibliotheken als partner voor de gemeenten om de burgers beter toe te rusten voor de “e overheid” (programma Digisterker).

Het “huis van de taal” is ook een samenwerkingsverband tussen lokale partners die zich inzetten voor het verminderen en voorkomen van laaggeletterdheid en het versterken van e participatie. Bovendien is het een herkenbare plek waar de vrijwilligers rond taal en basisvaardigheden zich kunnen aanmelden, voldoende toegerust worden op hun taak en deels ook hun taak ter plekke kunnen uitvoeren.

Het is de ambitie van Graafschap bibliotheken dat het “huis van de taal” ook een loket is, waar alle vragen rond het thema samenkomen en waar professionals en vrijwilligers de burger informeren.

In het “huis van de taal” komen expertise, faciliteiten en contacten bij elkaar. De plek waar vragers, aanbieders, activiteiten, taalvrijwilligers, en collectie met betrekking tot de Nederlandse taal (inclusief digitale basisvaardigheden) in een open leeromgeving bij elkaar komen. De Bibliotheek biedt daarvoor een neutrale en taalrijke omgeving, leermiddelen, collectie en pc's en individuele lees-, werk- en leerplekken alsmede ruimte(s) waar in groepsverband gelezen, geleerd en gewerkt kan worden. Hierbij hoort ook een Taalcafé. Het “huis van de taal” wordt gedragen door een breed netwerk en is ingebed in de lokale structuur.

Kanttekening: het concept de bibliotheek nieuwe stijl Zutphen / “huis van de taal” wordt in 2014-2015 nader uitgewerkt in samenwerking met betrokken kernpartners en met ondersteuning van de landelijk opererende Stichting “Lezen en Schrijven”.

4. Wat is nodig voor de toekomstbestendige Bibliotheek Zutphen? Ruimte en faciliteiten

Bibliotheek in centrum is voorwaarde.

Het is evident dat de Bibliotheek in het centrum gehuisvest moet blijven. Door het laagdrempelige, openbare karakter bezoeken jaarlijks circa 200.000 mensen de Broederenkerk. Ter verduidelijking: het gaat hier om zgn. “drempeloverschrijdingen”, dus het gaat niet om unieke bezoekers. Uit de gehouden protestacties in 2011 bleek overigens nadrukkelijk dat de inwoners van Zutphen zeer gehecht zijn aan de combinatie “bibliotheek in de Broederenkerk”. Voor heel veel inwoners een onlosmakelijke combinatie. Veel bezoekers combineren het bezoek aan de bibliotheek met een bezoek aan de binnenstad of omgekeerd. Het is daarom ondenkbaar dat de Bibliotheek uit het centrum zou kunnen verdwijnen, juist ook vanwege de economische waarde voor de binnenstad! Bovendien heeft de Bibliotheek in het centrum ook een aanzuigende werking voor de andere culturele en educatieve organisaties en functies in de binnenstad.

Voor Graafschap bibliotheken is essentieel dat de toekomstgerichte functies in het centrum van stad Zutphen uitgevoerd kunnen worden. Het gehuisvest blijven in de Broederenkerk lijkt daarmee bijna vanzelfsprekend.

Centrale, laagdrempelige ruimte in het centrum van de stad met:

- Fysieke ruimte voor collectie, leer- en leeshulpmiddelen;
- Ruimte voor leeszaalfunctie: kranten en tijdschriften;
- Goed toegeruste lees-, leer-, werk- en internetwerkplekken met de modernste faciliteiten voor individueel gebruik;
- Taalcafé: goede koffie en theevoorziening met mogelijk enkele foodproducten;
- Goed geoutilleerde ontvangstruimte en project/werkruimte(s) voor groepen met de modernste faciliteiten. Tevens bedoeld voor cursussen, workshops, inspiratiebijeenkomsten;
- Spreekkamer(s) voor individuele taalvraag;
- Loketfunctie/Helpdesk voor vraagbaak/intake rond taal;
- Informatiepunten en presentatiemogelijkheden waarin netwerkpartners zich kunnen presenteren en profileren;
- Ruimte en faciliteiten voor vrijwilligerssteunpunt incl. Vrijwilligerscentrale;
- Administratieve verwerkingsruimte voor collectie, kantoorruimte/werkplekken incl. beperkte vergaderruimte.

Kanttekening over m2:

Het bovenstaande kan in de huidige omvang van de Broederenkerk in zeer bescheiden mate gerealiseerd worden. Dat betekent wel dat de huidige ruimte in m2 in zijn geheel als bibliotheekruimte annex "huis van de taal" moet worden beschouwd en dat er gezocht moet worden naar meer inbouw mogelijkheden (uitbreiding en verbreding entresol met name).

Er zijn tal van voorbeelden in het land waarin gemeenten hun verantwoordelijkheid hebben genomen en fors geïnvesteerd hebben in een centraal gelegen laagdrempelige en zeer goed toegeruste bibliotheekvoorziening. De hierboven geschetste faciliteiten vragen feitelijk om een grotere ruimte dan de huidige in de Broederenkerk. Gezien het tijdsgewricht én de bezuinigingsopdracht lijkt het niet haalbaar om uitbreiding van de bibliotheekruimte in het Broederenklooster te realiseren. In het oorspronkelijke plan Broederenklooster is gepoogd dit te realiseren, hetgeen deels ook is gelukt.

In de tweede te onderzoeken variant (zie raadsvoorstel) wordt alleen gesproken over het aanpassen van de gebouwen van Bibliotheek en Stedelijk Museum. Het mag duidelijk zijn dat alleen het opknappen van de gebouwen en dus denkend vanuit de stenen niet een toekomstgerichte bibliotheekvoorziening oplevert. Er moet dus vanuit de functies worden gedacht en niet vanuit de stenen. Er zal hoe dan ook geïnvesteerd moeten worden in de Broederenkerk waardoor de gewenste bibliotheekvoorziening er kan komen. De tweede variant gaat teveel uit van het gebouw en daarbij behorende zaken als klimaat en arbo-omstandigheden. Maar er is meer nodig.

5. Samenwerking, synergie: wat is mogelijk?

Graafschap bibliotheken opereert in een hecht en inspirerend kennisnetwerk met Gelderse en Overijsselse bibliotheken.

Facilitaire zaken worden uitgevoerd in servicecentrum voor bibliotheken in Oost Nederland, RijnBrinkgroep. Het betreft: alle ICT rond kantoor en leners-, uitleen- en catalogussystemen; logistiek (transport van media en goederen tussen bibliotheken); financiële administratie; personeelondersteuning en administratie; salarisadministratie; ondersteuning door team van specialisten; beheer en administratie.

Media aankoop: landelijk gecentraliseerd voor alle bibliotheken bij de Nederlandse Bibliotheek Dienst (NBD), zeer efficiënt en kostenbesparend.

De digitale bibliotheek (inkoop e books en digitale content alsmede de infrastructuur) wordt door de Koninklijke Bibliotheek landelijk ontwikkeld voor alle openbare bibliotheken.

Juist door deze bovenstaande zaken te bundelen binnen de werksoort, kan het zeer efficiënt en effectief en dus relatief goedkoop worden afgenomen. De kosten om het in lokaal netwerkverband, b.v. in een “beheerstichting Broederenklooster” te regelen, zullen veel hoger zijn.

Synergie door gebouw en faciliteiten te delen is op de volgende punten mogelijk:

- gezamenlijke ontvangst en inzet van vrijwillige gastvrouwen;
- goede koffievoorziening/vorm van horeca;
- project- en activiteitenruimtes delen, incl. spreekkamer(s);
- delen kantoorruimtes en vergaderruimte voor intern gebruik.

Synergie door programmatische samenwerking. Graafschap bibliotheken is een netwerk-speler bij uitstek en ontwikkelt de dienstverlening juist in nauwe samenwerking en samenhang met partners. In deze notitie is dit ruim aan bod gekomen.

De samenwerking ligt op het maatschappelijk, cultureel en educatief terrein. En veelal op het snijvlak ervan, het onderscheid is niet altijd helder te trekken en is feitelijk ook niet van belang. Het gaat om het versterken van de eigen kracht van de burger zodat hij nog beter kan participeren in de maatschappij,

Duidelijk is wel dat de samenwerkingsmogelijkheden en samenwerkingsintenties met name liggen bij de maatschappelijke organisaties en wat minder bij de culturele en erfgoedorganisaties als musea en Archeologie.

6. Middelen

De huisvesting en benodigde faciliteiten is in hoofdstuk 4 beschreven.

De huidige middelen van Graafschap bibliotheken zijn vastgelegd in de concept begroting 2015 die voor 1 oktober 2014 wordt vastgesteld door de Raad van Toezicht en vervolgens wordt aangeboden aan de gemeente Lochem en gemeente Zutphen. De financiële taakstelling is duidelijk en onlangs nog eens bevestigd in een brief van het College van B. en W. Zutphen: in 2015 een verlaging van de subsidie met € 80.000 en in 2016 verhoogd met € 40.000. In de exploitatie is een bezuiniging gevonden op de huisvestingskosten in Warnsveld, verlaging van de personeelskosten en een verdere aanscherping van de kosten van facilitaire zaken zoals ICT. Tevens zal een besparing op het collectiebudget worden gerealiseerd.

Deze te realiseren bezuiniging geeft de nodige implicaties voor onze dienstverlening en de realisatie van de toekomstbestendige bibliotheekvoorziening(en) in de gemeente Zutphen omdat de bezuinigingen b.v. nu niet behaald kunnen worden door synergievoordelen in gezamenlijke huisvesting en delen van faciliteiten met meer partners. Een deel van de bezuiniging moet nu gevonden worden op met name personeelskosten, waardoor er een grote druk ontstaat op het uitvoeren van activiteiten. Reductie van formatie nu, kan niet of nauwelijks teruggedraaid worden in volgende jaren.

Personele kosten: de personele kosten worden verlaagd door een verlaging van de formatieve inzet in de vestigingen Warnsveld en Zutphen. Een deel van de openingsuren worden zgn. zelfservice uren (de ochtenden). Gastvrouwen (inzet vrijwilligers) ondersteunen de bezoekers en maken hun wegwijs. De professionele ondersteuning van goed gekwalificeerde medewerkers verschuift daarmee naar de middagen. Daardoor kunnen de openingsuren gelijk blijven en mogelijk in de loop van 2015 zelfs nog vergroot worden.

Een deel van de personele kosten ten laste van de vestigingen in de gemeente Lochem en gemeente Zutphen zijn gebundeld in de backoffice. Van hieruit worden de vestigingen ondersteund in PR, marketing, facilitaire ondersteuning en management. De formatie van de backoffice wordt naar rato van het inwoneraantal versleuteld over de vestigingen. De begroting geeft hiervan een zeer helder en transparant beeld.

De inzet van vrijwilligers zal toenemen. Deels in de inzet als gastvrouwen in de vestigingen, maar ook in de ondersteuning van laaggeletterden in de leesclubs, bij het helpen van burgers bij vragen over digitale media bij de mediabar, bij de ondersteuning van de burgers bij het vergroten van hun digitale vaardigheden.

Al jaren worden getrainde vrijwilligers ingezet als voorlezer op de basisscholen en bij voor- en voerschoolse voorzieningen en bij het bezorgen van media bij burgers die niet meer fysiek of mentaal in de gelegenheid zijn om zelf naar de bibliotheek te komen (Boeken aan huis).

Er zal de komende jaren een mix (en nieuw evenwicht) moeten gaan ontstaan tussen de inzet van deskundige vrijwilligers, goed en permanent geschoolde betaalde medewerkers en expertise van professionals van de partnerorganisaties.

De middelen voor huisvesting zijn voldoende om daarmee ook de jaarlijkse toevoeging aan de bestemmingsreserves inventaris, ICT (hardware en Zelfserviceapparatuur) en de voorziening klein onderhoud te kunnen blijven doen. Dat betekent dat een noodzakelijke herinrichting op sobere wijze uitgevoerd kan worden. De gemeente Zutphen is verantwoordelijk voor het groot onderhoud en heeft e.e.a. uitgewerkt in een groot onderhoudsplan. Nog niet duidelijk is of de beschikbare middelen toereikend zijn voor het noodzakelijkerwijs uit te voeren groot onderhoud en renovatie. In hoofdstuk 4 is geschreven over de noodzakelijke investering IN de Broederenkerk om daarin de toekomstbestendige bibliotheek te kunnen blijven huisvesten.

De algehele financiële positie is kwetsbaar. Weliswaar is er sprake van reserves, maar deze zijn geormerkt en er liggen actuele onderhouds- en inventarisplannen onder.

De bestemmingsreserve “nieuw beleid” geeft nog de beperkte mogelijkheid om nieuwe dienstverlening op te starten.

De algemene reserve cq het weerstandsvermogen is buitengewoon laag, hetgeen betekent dat tegenvallers amper opgevangen kunnen worden. En als er in de nabije toekomst sprake moet zijn van gedwongen ontslagen met daarbij behorende kosten voor de werkgever, dan zijn de reserves volstrekt onvoldoende.

7. Enkele cijfers

Het jaarverslag 2013 geeft een goed en inspirerend beeld van de dienstverlening en activiteiten van Graafschap bibliotheken. Op blz. 26 en 27 staan een aantal feiten en cijfers.

<http://www.graafschapbibliotheeken.nl/over-ons/jaarverslag>.

Zutphen, 9 september 2014 (vernieuwde versie van 29 augustus 2014)

Gerard Huis in 't Veld
directeur-bestuurder Graafschap bibliotheken

Alles verandert, niets gaat verloren

Visie op de Musea Zutphen – toekomstbestendig en aansprekend

1. Inleiding

‘Alles verandert, niets gaat verloren’. Musea geven misschien wel als geen andere instelling invulling aan deze bekende uitspraak van Ovidius. Volgens de officiële definitie van de International Council of Museums (ICOM) is een museum:

‘een permanente instelling, in dienst van de gemeenschap en haar ontwikkeling, toegankelijk voor het publiek, niet gericht op het maken van winst, die de materiële en immateriële getuigenissen van de mens en zijn omgeving verwerft, behoudt, wetenschappelijk onderzoekt, presenteert en hierover informatie verstrekt voor studie, educatie of genoeg’.

De missie, visie en strategie en het huidige en beoogde museale concept van de Musea Zutphen geven aan hoe invulling wordt gegeven aan de sleutelwoorden binnen deze ICOM definitie, c.q. hoe de drie museale kerntaken: collectietaak, publiekstaak en bedrijfsvoering worden uitgevoerd. Daarbij ligt voor de Musea Zutphen de nadruk op: duurzame waarden, maatschappelijke relevantie, het stimuleren van publieksparticipatie, oog voor de markt (-waarde) van de musea, de musea als plek voor ideeën en debat, met een aanbod ter lering, vermaak, ontroering en vervoering.

In onze mission statement is dat als volgt verwoord:

De gemeentelijke Musea Zutphen, het Stedelijk Museum Zutphen en het Museum Henriette Polak, werken vanuit de overtuiging dat kennis, waardering en beleving van kunst en cultuur en geschiedenis essentieel zijn voor persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling.

De Musea Zutphen willen een laagdrempelige en uitnodigende presentatieplek voor cultuurhistorie en beeldende kunst zijn waar cultuurliefhebbers van alle leeftijden en uit alle geledingen zich thuis voelen.

Gestreefd wordt de waardevolle collecties van de musea optimaal tot hun recht te laten komen door inspirerende presentaties en een zorgvuldig behoud- en beheerbeleid.

Veel aandacht wordt besteed aan het toegankelijk maken van de collecties door o.a. educatieve activiteiten, digitalisering en onderzoek. Ook organiseren de musea jaarlijks meerdere wissel-tentoonstellingen en diverse nevenactiviteiten. Met deze aanpak dragen de Musea Zutphen actief bij aan het vergroten van de toeristische aantrekkingskracht van de gemeente.

De Musea Zutphen willen de lokale cultuurparticipatie bevorderen en bijdragen aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor (nieuwe) inwoners en (nieuwe) bedrijven. Daarom wordt steeds actief de samenwerking gezocht met culturele, maatschappelijke en zakelijke partners binnen en buiten Zutphen.

2. Ontwikkelingen in de museumsector, invloed op Musea Zutphen

In Nederland zijn 1.254 instellingen die zich museum noemen. Hiervan zijn 547 geregistreerd (zij voldoen aan de eisen die aan hen gesteld worden door het museumregister t.a.v. van de museale kerntaken), 465 daarvan zijn lid van de Museumvereniging, 382 zijn deelnemer aan de Stichting Museumkaart. De Musea Zutphen behoren tot deze laatste groep, c.q. geregistreerd, lid en deelnemer. Als geregistreerd musea genereren de Musea Zutphen inkomsten uit de museumkaart.

De Musea Zutphen behoren tot de 20% van de geregistreerde musea in Nederland die meer dan 25.000 bezoekers per jaar trekken, c.q. 80% van de geregistreerde musea trekt minder tot veel minder bezoekers. De Musea Zutphen behoren tot de middelgrote musea in Nederland gelet op beschikbare middelen, capaciteit en het publieksbereik.¹

¹ Zie bijlage: ‘Musea Zutphen, feiten en cijfers 10092014’ (onderdeel huidig document)

Veranderingen in de samenleving hebben hun weerslag op de museumsector. Er vindt voortdurend onderzoek plaats om trends en ontwikkelingen te duiden en hun relevantie voor de sector aan te geven. Voorbeelden zijn 'Musea in transitie – Rollen van betekenis', 'Barometer van het Stadsgevoel' waaraan door de Musea Zutphen is meegewerkt en de 'Agenda 2026' opgesteld door de Museumvereniging met een toekomstverkenning voor de Nederlandse museumsector. Daarin worden een zestal ontwikkelingen onderscheiden die afhankelijk van de grootte van de musea de koers en het functioneren kunnen (mee)bepalen:²

1. Babyboom met pensioen
2. Groei internationaal cultuurtoerisme
3. Minder subsidie
4. Ontwikkeling van de Randstadmetropool
5. Gedigitaliseerde samenleving
6. Meer Europese invloed

Niet alle zes ontwikkelingen zullen naar verwachting de Musea Zutphen even sterk beïnvloeden. De gevolgen van ontwikkelingen 1 t/m 3 zijn echter al waarneembaar. Babyboomers vormen een belangrijk deel van de bezoekers, maar ook van de ondersteuners (vrijwilligers en vrienden). Buitenlandse bezoekers maken nu relatief gezien een bescheiden percentage uit van de bezoekers (gemiddeld 9%), maar binnen samenwerkingsverbanden als St. Rembrandt op Reis (Rembrandt in Zwart-Wit) en de AanZet! Prijs zijn en worden gericht acties ondernomen om de Duitse markt te interesseren. Deze gezamenlijke verkenning van nieuwe markten met een gezamenlijk product sluit aan op de 'peer to peer' benadering die als trend wordt gesignaleerd in internationaal museumonderzoek.

Voor musea, net als voor andere gesubsidieerde of door de overheid in stand gehouden organisaties wordt hiernaast sociaal ondernemen en winst maken steeds belangrijker als gevolg van bezuinigingen. Naast programmatische keuzes speelt ook de huisvesting van musea een belangrijke rol bij het vergroten van de eigen financiële middelen zoals blijkt uit de positieve en blijvende effecten van nieuwbouw en renovatieprojecten in de museale sector. Dat musea een belangrijke impuls geven aan de lokale economie wordt ondermeer aangetoond in het onderzoek van Atlas van Gemeenten 'De Schat van de Stad'(2011) waarin de waarde van musea niet alleen naar voren komt in hun omzetcijfers, maar juist door de spin-off aan bestedingen in de stad door museumbezoekers. Hiernaast dragen musea bij aan het aantrekkelijk maken en houden van hun vestigingsplaats wat van belang is bij het aantrekken van nieuwe inwoners en bedrijven.

Bovenstaande trends en ontwikkelingen speelden de afgelopen jaren een rol bij het samenstellen van het tentoonstellingsprogramma en de bedrijfsvoering. Voorbeeld: een tentoonstelling als *Mooi Oud* nu (september 2014) te zien in Museum Henriette Polak, die in samenwerking met het Humanistisch verbond en een aantal lokale afdelingen van de Alzheimer stichting is gemaakt, speelt zowel in op de gevolgen van vergrijzing als de herwaardering van de senioren in de samenleving.

De samenwerking met bedrijven als ING en ABN-AMRO maakten het mogelijk om de stand van zaken op het gebied van (hedendaagse) figuratieve kunst te laten zien én de tentoonstellings-kosten deels te laten sponsoren.

3. Ontwikkelingen lokaal en regionaal, invloed op de Musea Zutphen

Naast ontwikkelingen binnen de sector wordt het functioneren van de Musea Zutphen ook en soms zelfs indringender beïnvloedt door lokale en regionale ontwikkelingen.

Lokaal heeft de wisseling van college en raad, de besluitvorming over het Broederenklooster en beleidkeuzes (op het gebied van kunst en cultuur) invloed op de huidige en toekomstige mogelijkheden van de Musea Zutphen. In het collegeakkoord heeft het aangetreden college aangegeven veel waarde te hechten aan de participatie van burgers en aan de bijdrage die culturele instellingen kunnen geven aan maatschappelijke thema's. Dit zijn ook voor de Musea Zutphen belangrijke aandachtspunten. De Musea Zutphen willen laagdrempelig zijn in de zin dat veel zorg wordt besteed aan de wijze waarop informatie wordt aangeboden, begrijpelijk en aantrekkelijk en met gebruikmaking van verschillende (audiovisuele) media. Ook de prijsstelling (entree en activiteiten) is zeer schappelijk in vergelijking met andere museale en culturele aanbieders. Kinderen tot en met twaalf jaar kunnen

² Zie bijlage: 'Trends Agenda 2026 in schema' (aparte bijlage)

zelfs gratis naar de musea. Ook in de toekomst willen de Musea Zutphen voorkomen dat tariefstijgingen een belemmering zullen opwerpen voor economisch zwakkeren in de Zutphense samenleving.

De Musea Zutphen zijn een voorziening voor de eigen inwoners, maar nadrukkelijk ook voor bezoekers van buiten Zutphen. Meer dan de helft van de bezoekers komt niet uit Zutphen. Daarin verschillen de musea van voorzieningen als de bibliotheek, het centrum voor de kunsten of het theater. De musea behoren tot de toeristische voorzieningen van de stad en willen zowel het toeristisch product Zutphen als het toeristisch product musea versterken door meer te gaan samenwerken met andere (cultuur)toeristische voorzieningen in Zutphen. De Musea Zutphen hebben zich actief ingezet voor een optimalisering en intensivering van de stadspromotie door middel van het leveren van een bijdrage aan de initiatieven van het Platform Citymarketing en van de werkgroep Zutphen op Olympisch Niveau (ZON) door de directie en door het tijdelijk vervullen van de VVV-functie (september 2012 – april 2014) na het faillissement van VVV Zutphen in 2012.

Samenwerking op cultuurtoeristisch gebied heeft momenteel een incidenteel karakter, maar naar verwachting kan de nieuwe overkoepelende organisatie die zich gaat bezighouden met stadspromotie daar een belangrijke intermediaire en faciliterende rol in vervullen.

Regionaal gezien is de ontwikkeling van twee nieuwe, particuliere kunstmusea in Gorssel (Museum voor Modern Realisme) en Ruurlo (Carel Willink) interessant. Het profiel van de collecties van deze musea vertoont sterke raakvlakken met die van Musea Arnhem en enkele andere musea waarmee ook samenwerking wordt aangegaan. Dat laat onverlet dat zeker verkend gaat worden hoe de musea in Gorssel en Ruurlo en de Musea Zutphen naar elkaar kunnen verwijzen, arrangementen kunnen opzetten of op een andere wijze inhoudelijk en of bedrijfsmatig kunnen samenwerken. Voor samenwerkingsmogelijkheden met andere musea en culturele partners zie ook paragraaf 5.3..

4. De verschillende rollen van de Musea Zutphen

Het onderzoek 'Musea in transitie' waaraan door de Musea Zutphen is meegewerkt onderscheidt rollen die al door Musea Zutphen worden opgepakt en verder kunnen worden verkend. Tussen haakjes voorbeelden van projecten waarbij de Musea Zutphen invulling hebben gegeven aan (een van) deze rollen:

- Validator – het museum als kennis- en informatiedeskundige (bijv. het project 'Mijn Gelderland', digitalisering van de Gelderse museumcollecties en 'Beleef de spannende geschiedenis van Gelderland')
- Laborant – het museum als laboratorium (bijv. 'Feestelijk Zilver')
- Community Curator – het museum van maatschappelijke betekenis (bijv. project 'Zutphen de verloren stad', 'Zutphen 1813-1913-2013, 200 jaar Koninkrijk')
- Netwerker – het museum als netwerk (bijv. projectleiding cultureel jaarthema 'De IJssel', aandeel aan het Cultuurhistorisch Platform Zutphen, Netwerk Nederlandse Stadsmusea, AanZet! Prijs, Projectbureau de Mars, ZON, Musea langs de IJssel, IJssel Biënnale)
- Innovator – het museum als totaalconcept, een combinatie van bovenstaande rollen (bijv. 'Rembrandt in Zwart-Wit', 'Mooi Oud')

De Musea Zutphen zoeken naar mogelijkheden binnen en buiten Zutphen om ook in de komende jaren invulling te geven aan deze rollen, welke dat zijn en de mate waarin zal per project verschillen. De beschikbare capaciteit, middelen, maar ook de aard en omvang van de beschikbare huisvesting bepalen de mate waarin dit kan gebeuren. De verdere inkrimping van de financiële middelen per 2015 en de onzekerheid over de huisvestingssituatie van de musea betekent dat de focus van de Musea Zutphen voor de korte termijn vooral lokaal en op de eigen collecties gericht zal zijn.

5. Visie op museaal concept Musea Zutphen

De huisvestingssituatie en eventuele medegebruikers zullen het toekomstige museale concept van de Musea Zutphen mede bepalen. Een aantal algemene, inhoudelijke en bedrijfsmatige uitgangspunten is nu al aan te geven.

De visie wordt geschreven vanuit de organisatorische eenheid de 'Musea Zutphen' en de algemene en bedrijfsmatige uitgangspunten zijn voor beide musea gelijk, net als de randvoorwaardelijke aspecten zoals genoemd in paragraaf 6. Inhoudelijk betreft het echter twee afzonderlijke musea met onvergelykbare collecties,

meestal andere invalshoeken voor tijdelijke tentoonstellingen, een deels ander/eigen publiek en samenwerkingspartners die voortvloeien uit de collecties en wisseltentoonstellingen.

Dat wat de musea delen en dat wat hen anders maakt is de troef voor de gemeente Zutphen: één organisatie, mogelijk één accommodatie en een combinatie van kunst en erfgoed die aantrekkelijk is voor zowel de doelgerichte bezoeker als de toevallige passant.

5.1. *Algemene uitgangspunten*

Zonder collectie(s) geen museum, maar een museum is meer dan haar collectie(s).

Een museum is naast een presentatieplek van (cultuur)historische objecten en kunstwerken, ook een kennisinstituut en een ontmoetingsplek. Voor de Musea Zutphen geldt dat ze een 'veilige' plek willen zijn voor de objecten die zij onder hun hoede hebben en een 'warme en boeiende' plek willen zijn voor bezoekers van binnen en buiten de stad, (vrijwillige) medewerkers en zakelijke relaties. Deze houding bepaalt de organisatiecultuur en de uitstraling.

De Musea Zutphen willen in sociale, economische en fysieke zin een relatie aangaan met de gemeente Zutphen. In het bijzonder willen de musea een relatie aangaan met de directe omgeving: de historische binnenstad waarin beide musea momenteel gevestigd zijn.

De historische binnenstad is de toeristische trekker par excellence van Zutphen door de combinatie architectuur, cultuur, horeca en detailhandel. Hier is ook het merendeel van de lokale (culturele) samenwerkingspartners van de musea gevestigd. De Musea Zutphen streven ernaar dat de uitvoering van de museale kerntaken leidt tot:

- Versterken identiteit van de stad
- Bevorderen positief imago
- Vergroten toeristische aantrekkingskracht
- Bijdrage leveren aan een goed vestigingsklimaat
- Stimuleren van samenwerking

De Musea Zutphen zijn samenwerkingsgericht en willen een inspirerende en volwaardige partner zijn voor musea, kunstenaars en particulieren en voor het brede culturele veld in Zutphen, in het bijzonder de basisinstellingen verenigt in het Zutphens Directieoverleg Cultuur en Kunst (Zudocku), de instellingen verenigt in het Cultuurhistorisch Platform Zutphen, waaronder het Regionaal Archief Zutphen en de Archeologische dienst en de organisaties die zich bezig houden met stadspromotie.

5.2. *Inhoudelijke uitgangspunten*

- elk museum heeft en behoudt een eigen inhoudelijk profiel:

Profiel SMZ

Museum dat de cultuurhistorie en –geschiedenis van Zutphen en omgeving treffend en vanuit verrassende invalshoeken in beeld brengt, dankzij een grote verscheidenheid aan collecties en objecten (30.000 objecten, > 500.000 afbeeldingen).

De collecties kunnen ruwweg onderverdeeld worden in twee hoofdcollecties,

1. De cultuurhistorie en -geschiedenis van stad en streek
2. Woon- en leefcultuur in het algemeen.

Collectie 2 is ondersteunend aan collectie 1.

Metafoor: zou je Zutphen en omgeving zien als een huis, dan is het SMZ zowel de pronkkamer, de woonkamer, als de zolder van dat huis. Naast de ontwikkeling van het dagelijks leven in en rond Zutphen, maakt het SMZ zichtbaar door wie of door wat Zutphen en omgeving beroemd of berucht was en is.

Het profiel van het Stedelijk Museum Zutphen maakt dat de Archeologische Dienst, het Regionaal Archief Zutphen en andere lokale organisaties die zich bezighouden met erfgoed vanzelfsprekende partners zijn. In het bijzonder met de Archeologische dienst is in het kader van het Broederen kloosterproject intensief verkend hoe het ‘verhaal van Zutphen’ verteld kan gaan worden met gebruikmaking van elkaars expertise, capaciteit en middelen en welke voorzieningen daarvoor nodig zijn. De samenwerking in het kader van de publicatie en tentoonstelling ‘De Historische Atlas van Zutphen’ geeft een indicatie van het potentieel.

Profiel MHP

Kunstmuseum met een bijzondere ontstaansgeschiedenis (kunstenaarsinitiatief dat werd ondersteund door mecenas Henriette Polak), die de samenstelling van de kerncollectie kleurt.

Het museum heeft zich sinds de overdracht aan de gemeente Zutphen in 1975 verder ontwikkeld tot een plek waar zowel de voortzetting van de klassieke traditie in de schilder- en beeldhouwkunst, zoals deze gedoceerd werd aan de verschillende academies, na 1945 als experimenten met deze traditie getoond worden. Geschilderde en gebeeldhouwde (kunstenaars) portretten vormen een onderscheidend deel van de collectie en bepalen mede het persoonlijke en intieme karakter van het museum.

Metafoor: de collectie van het MHP is als een professioneel netwerk van gelijkgestemde zielen, die alles willen onderzoeken en het in hun ogen goede willen behouden.

Anders dan het Stedelijk Museum Zutphen is het ‘verhaal’ en de collectie van Museum Henriette Polak niet lokaal georiënteerd. Het betreft een hoogwaardige en samenhangende collectie (> 2.300 werken) waarbinnen weliswaar een ‘Gelders’ segment vertegenwoordigd is, maar dat overwegend bestaat uit werk van kunstenaars met een sterke binding met de Rijksakademie van Beeldende Kunsten en andere toonaangevende Nederlandse kunstopleidingen. In de geest van de oprichters richtte en richt het museum zich op kunstenaars die de zichtbare werkelijkheid als uitgangspunt nemen. Het museum slaat nadrukkelijk een brug tussen de kernwaarden van de oprichters en hedendaagse kunstuitingen waarin deze waarden tot uiting komen. Schilder- en beeldhouwkunst vormen nog steeds de hoofdmoot, maar er is oog voor en er wordt ruimte gemaakt voor andere technieken of combinaties van technieken. De rijke eigen collectie maakt het mogelijk om een veelheid aan onderwerpen aan te snijden en deze multidisciplinair te verbeelden. Dankzij de inbreng van bijvoorbeeld Graafschap Bibliotheken, Filmtheater Luxor, dichterscollectief Kopwit, musici e.a. wordt het thema van een tentoonstelling verdiept. Binnen het Nederlandse museumlandschap wordt Museum Henriette Polak door bezoekers, collega’s en kunstenaars herkend en gewaardeerd als een museum dat moderne en hedendaagse kunst op een laagdrempelige manier presenteert en toelicht, zonder populistisch of elitair te zijn. Regelmatig geven verzamelaars, kunstenaars en stichtingen die het nalatenschap van kunstenaars beheren aan dat zij werk willen schenken aan het museum juist omdat zij zich herkennen in het profiel en de werkwijze van het museum. De mogelijkheid om de collectie te laten groeien in importantie en in aantal is dan ook zeker aanwezig. Vanzelfsprekend is het voor de schenkers van belang dat de te verwerven kunstwerken beheerd, behouden en getoond worden conform de museale eisen en in een passende accommodatie.

Voor beide musea is een opzet gemaakt hoe de collectie en wisseltentoonstellingen idealiter gepresenteerd kunnen worden. Interactief, multidisciplinair, multimediaal, het verbinden van thema’s en van heden en verleden zijn hierbij sleutelbegrippen.

Indien de musea gezamenlijk worden gehuisvest worden dwarsverbanden tussen de museale collecties gezocht, maar alleen gelegd als zij inhoudelijk de presentatie van de collecties en wisseltentoonstelling versterken. Dit uitgangspunt sluit aan bij de intenties van het oorspronkelijke stichtingsbestuur van Museum Henriette Polak, Stichting Henriette Antoinette.

De communicatie over de collecties, (wissel)tentoonstellingen en andere activiteiten met het publiek gebeurt zoveel mogelijk als dialoog, de musea zijn geïnteresseerd in en willen onderzoeken wat het publiek vindt, weet, voelt en kan bijdragen aan het programma.

De musea streven ernaar dat bezoekers ‘rijker’ weggaan dan dat ze zijn gekomen. De verrijking kan bestaan uit een aangename ervaring/herinnering en/of door informatie/kennisoverdracht.

- voor bezoekers van het SMZ is Zutphen (meer) gaan leven na een bezoek aan het museum;
- bezoekers van het MHP zijn geconfronteerd met een vitale traditie van werken naar de zichtbare werkelijkheid binnen de beeldende kunst.

5.3. *Bedrijfsmatig*

Er is nu en in de toekomst sprake van één organisatie, de Musea Zutphen, die twee duidelijk herkenbare musea exploiteren al dan niet in één accommodatie.

Indien de Musea Zutphen zijn gehuisvest binnen één accommodatie met andere gebruikers is het theoretisch mogelijk om bepaalde functies en voorzieningen (o.a. ontvangst-, vergader-, educatieve- kantoor-, opslagruimten, etc.) te delen. Dit leidt tot efficiencyvoordeel en besparing van m2.

Het verhuren van publieksruimten tegen verschillende tarieven (cultureel en zakelijk) aan derden door de musea past binnen het streven van een optimale bezetting en draagt bij aan het gewenste culturele ondernemerschap.

De samenwerking met meerdere gebruikers in een gebouw bepaalt mede de organisatie van het werk en het culturele aanbod van de musea en vice versa. Zo kunnen bepaalde taken theoretisch (deels) worden overgedragen aan één van de medegebruikers. Afhankelijk van de inhoudelijke raakvlakken kan gewerkt worden aan een gezamenlijk profiel en kunnen arrangementen worden aangeboden die het aanbod van de verschillende gebruikers met elkaar verbindt. Het is evident dat de samenstelling van de medegebruikers bepalend is voor de mate waarin taken kunnen worden overgedragen en arrangementen kunnen worden aangeboden. Een samenstelling die leidt tot een voor de consument aantrekkelijk en logisch profiel is essentieel vanuit bedrijfsmatig en marketing oogpunt.

Afhankelijk van de mogelijkheden (financieel en qua presentatiemogelijkheden) worden structurele samenwerkingsverbanden geconsolideerd met eerder beschreven lokale partners en met de Rembrandtpartners (Westfries Museum, Museum Gouda, Markiezenhof en Hannemahuis), de IJsselmusea waaronder Stedelijk Museum Kampen en Stedelijk Museum Zwolle en leden van het Netwerk Stadsmusea, hiernaast met de kunstmusea het Drents Museum, Museum Beelden aan Zee, Museum de Buitenplaats en het Museum voor Modern Realisme i.o. in Gorssel. Door gezamenlijke projecten, maar ook door te onderzoeken hoe in de bedrijfsvoering samengewerkt te worden willen de Musea Zutphen toekomstbestendig en aansprekend blijven.

6. *Capaciteit, middelen, producten en diensten, huisvesting*³

6.1. *Capaciteit*

Momenteel, september 2014, bestaat de betaalde formatie (vaste dienst, tijdelijke contracten, inhuur) van de Musea Zutphen uit een kleine 9,5 fte, plus gemiddeld 3 fte aan stagiaires (vormgeving en collectiebeheer) en ruim 100 vrijwilligers die samen ongeveer 17,5 fte vertegenwoordigen verdeeld over tien werkgroepen.

In de afgelopen vijf jaar is het aantal betaalde medewerkers door bezuinigingen gehalveerd en het aantal vrijwilligers verdubbeld. Als een gevolg hiervan is het wel mogelijk gebleven om het tentoonstellingsaanbod kwantitatief en kwalitatief op peil te houden, maar museale kerntaken als onderzoek en collectiebeheer hebben hieronder te lijden. Ook is de werkdruk voor de betaalde formatie toegenomen. Door samenwerkingsverbanden aan te gaan met partners van binnen en buiten de stad wordt getracht om zowel het programma als de werkomstandigheden op niveau te houden.

6.2. *Beschikbare middelen en cultureel ondernemerschap*

De tweede tranche van de aan de Musea Zutphen opgelegde taakstelling gaat per 2015 in

(€ 80.000, - hiermee komt de structurele bezuiniging op de musea € 220.000, - in vergelijking met het peiljaar 2011). De eerste tranche is opgevangen door te bezuinigen op de betaalde formatie, de tweede tranche wordt

³ Zie ook bijlage: ‘De Musea Zutphen, feiten en cijfers 10092014’

opgevangen door te bezuinigen op het activiteitenbudget, c.q. leidt tot verregaande versoering van het programma. Deze versoering moet gezien worden als een tijdelijke maatregel in afwachting van (een alternatief voor) het Broederenkloosterplan dat nieuwe en betere exploitatiekansen moet creëren plus de mogelijkheid van een gezamenlijke programmering met andere partners zonder dat dit leidt tot onverantwoorde extra uitgaven. Het museale aanbod vanaf 2015 tot aan de realisatie van het nieuwe plan kan dus niet vergeleken worden met de opzet en uitstraling van het museale aanbod van de afgelopen jaren daarvoor is de impact van de bezuiniging te groot, terwijl de huisvestingsomstandigheden gelijk zijn gebleven of zelfs zijn verslechterd.

Door fondsen- en sponsorwerving en intensivering van samenwerking zal in de overgangsperiode getracht worden om de bezoekersaantallen en de publiekswaarde van de musea zoveel mogelijk te handhaven. Ook tijdens en na realisatie van (een alternatief voor) het Broederenkloosterplan blijft fondsen- en sponsorwerving en samenwerking voor de musea van het grootste belang. Een verbetering van de huisvesting zal het vergroten van de eigen inkomsten vergemakkelijken. Bij fondsenwerving moet worden opgemerkt dat deze altijd gericht is op een concreet product of activiteit. Zo is voor de Rembrandt tentoonstelling een aparte stichting opgericht om fondsen te werven (Rembrandt op Reis). Voor het project 'Mijn Gelderland' van waaruit de tentoonstelling 'Zutphen, de verloren Stad' grotendeels is bekostigd was Gelders Erfgoed de penvoerder en financieel beheerder. Met beide projecten zijn > 100.000 budgetten gemoeid. Voor de provinciale aanvraag voor 'Zutphen, de verloren Stad' en voor fondsenwerving voor aankopen die variëren van enkele duizenden tot tienduizenden Euro's zijn en worden de aanvragen door de Musea Zutphen zelf gedaan. Aan deze projecten ging een intensief voorbereidingstraject vooraf.

De Musea Zutphen genereren momenteel inkomsten door de verhuur van de Refter (+/- 80 keer per jaar). Een belangrijk deel van de verhuringen betreft cursusaanbieders als de Universiteit voor de Derde Leeftijd (voorheen HOVO), Helicon. Binnenkort wordt gestart met cursussen door de Vrije Academie. De cursussen passen bij het profiel van de musea. Onderzocht wordt of en hoe cursussen nauwer kunnen aansluiten op het tentoonstellingsprogramma. Voor de exploitatie gedurende de overgangsperiode is het essentieel dat deze inkomsten niet wegvallen.

Naast de inkomsten uit entreegelden worden de inkomsten uit de museumwinkels steeds belangrijker. Bij het samenstellen van het assortiment van de museumwinkels wordt samengewerkt met lokale ondernemers en kunstenaars, maar ook met serviceclubs (vb. Jo Spier Kerstkaartenactie). Ook deze samenwerking wordt geïntensiveerd. Regelmatig wordt ook met ondernemers in de stad arrangementen en acties opgezet in het kader van de tentoonstellingen. Tijdens de overgangsperiode is het dan ook van groot belang dat beide museumwinkels kunnen blijven opereren.

6.3. *Producten en diensten*

Zie vorige paragraaf. De Musea Zutphen streven ernaar om ook in de overgangsperiode vanaf 2015 de in de bijlage 'Musea Zutphen, feiten en cijfers' genoemde producten en diensten te kunnen blijven aanbieden. In de overgangsperiode in sterk versoerde vorm. De huidige onzekerheid over beschikbare, functiegeschikte huisvesting gedurende 2015 en verder staat hiermee echter op gespannen voet.

6.4. *Huisvesting*

In de afgelopen tien jaar zijn meerdere onderzoeken uitgevoerd naar de samenvoeging van beide musea samen met andere gebruikers op één locatie met behoud van de museale profielen. Het opheffen van de knelpunten in de huisvesting van de musea en van andere cultuurtoeristische organisaties en de verwachte bedrijfsmatige efficiencyvoordelen waren ook toen belangrijke overwegingen voor het onderzoek. Elk onderzoek bevestigde de noodzaak van functiegeschikte en toekomstbestendige huisvesting voor de musea om aan de museale eisen te kunnen voldoen, tegemoet te komen aan de verwachtingen van de hedendaagse consument, kosten te besparen en inkomsten te vergroten. Naast specifieke en noodzakelijke voorzieningen op het gebied van de veiligheid van mens en collectie (o.a. adequate depots, nieuwe (klimaat)installaties, liften) en van museale presentaties, gaat het daarbij nadrukkelijk om ruimten en voorzieningen die het mogelijk maken om bestaande en nieuwe doelgroepen goed te kunnen ontvangen.

Het museale Programma van Eisen ten aanzien van een functiegeschikte accommodatie is gericht op goede uitvoering van de museale kerntaken en een optimale bezetting van de aanwezige ruimten. Dit kan bereikt worden door het delen van de ruimte met meerdere gebruikers en/of door ruimten zodanig in te richten dat zij multifunctioneel inzetbaar zijn.

De exacte invulling van het Programma van Eisen is in belangrijke mate afhankelijk van de accommodatie (bestaande en/of nieuwbouw), de medegebruikers en de multifunctionaliteit die gerealiseerd kan worden binnen de accommodatie. De huidige en gewenste meters voor een uitvoering van de museale kerntaken zijn in diverse documenten en beschreven en kunnen worden overlegd en toegelicht.

Willen de Musea Zutphen invulling geven aan een toekomstbestendige en aansprekende museumfunctie in Zutphen dan dient de museale huisvesting in ieder geval te voldoen aan de volgende elkaar beïnvloedende randvoorwaarden en succesfactoren:

- voldoende en geschikte ruimte voor de museale kerntaken;
- bij de functie passende locatie;
- bij de functie passende uitstraling pand;
- passende horeca;
- traffic;
- bereikbaarheid en toegankelijkheid;
- parkeervoorzieningen;
- mogelijkheid kostenbesparing en exploitatievoordeel;
- eigentijdse voorzieningen

Zutphen, 10 september 2014-11-13

Tiana Wilhelm

Directeur Musea Zutphen: Stedelijk Museum Zutphen en Museum Henriette Polak

De Musea Zutphen, feiten en cijfers

De Musea Zutphen (MZ) zijn: Stedelijk Museum Zutphen (SMZ, erfgoedmuseum) & Museum Henriette Polak (MHP, kunstmuseum). Het betreft één organisatie: het team Musea, onderdeel van de gemeentelijke afdeling Stadsbedrijven, die twee duidelijk herkenbare en inhoudelijk onvergeliijkbare musea exploiteren momenteel vanuit drie accommodaties: Rozengracht 3 (SMZ), Zaadmarkt 88 (MHP) en Kerkhof 1a (kantoren, tijdelijk). Beide musea zijn geregistreerd, c.q. voldoen aan de eisen van het museumregister, waardoor zij inkomsten verwerven uit de museumkaart.

De Musea Zutphen zijn 308 dagen per jaar geopend van 11.00 tot 17.00 uur, maandag gesloten (kantoren wel bemenst) met uitzondering van Tweede Paasdag, Pinksterdag en Kerstdag dan zijn de musea wel geopend. Gedurende het jaar zijn 360 dagen per jaar (vrijwillige) medewerkers actief voor de musea.

1. Doelstelling/missie Musea Zutphen

De gemeentelijke Musea Zutphen, het Stedelijk Museum Zutphen en het Museum Henriette Polak, werken vanuit de overtuiging dat kennis, waardering en beleving van kunst en cultuur en geschiedenis essentieel zijn voor persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling.

De Musea Zutphen willen een laagdrempelige en uitnodigende presentatieplek voor cultuurhistorie en beeldende kunst zijn waar cultuurliefhebbers van alle leeftijden en uit alle geledingen zich thuis voelen.

Gestreefd wordt de waardevolle collecties van de musea optimaal tot hun recht te laten komen door inspirerende presentaties en een zorgvuldig behoud- en beheerbeleid.

Veel aandacht wordt besteed aan het toegankelijk maken van de collecties door o.a. educatieve activiteiten, digitalisering en onderzoek. Ook organiseren de musea jaarlijks meerdere wisseltentoonstellingen en diverse nevenactiviteiten. Met deze aanpak dragen de Musea Zutphen actief bij aan het vergroten van de toeristische aantrekkingskracht van de gemeente.

De Musea Zutphen willen de lokale cultuurparticipatie bevorderen en bijdragen aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor (nieuwe) inwoners en (nieuwe) bedrijven. Daarom wordt steeds actief de samenwerking gezocht met culturele, maatschappelijke en zakelijke partners binnen en buiten Zutphen.

2. Producten en diensten voortvloeiend uit de drie museale kerntaken (publiekstaak, collectietaak en bedrijfsvoering)

- Collectiepresentaties
- Beheer, behoud en ontsluiting collecties
- Wisseltentoonstellingen (gemiddeld drie nieuwe tentoonstellingen per museum per jaar)
- Workshops
- Rondleidingen
- Lespakketten
- Lezingen en cursussen (zelf en door derden, intern en extern)
- Ondersteuning bij onderzoek
- Publicaties
- Deelname aan activiteiten van gemeente Zutphen en van samenwerkingspartners
- Exploitatie museumwinkel (beide musea)
- Verhuur ruimten (o.a. voor cursussen, alleen SMZ)
- Leerwerkplekken (de Musea Zutphen zijn een gecertificeerd leerwerkbedrijf voor beroepsopleidingen in de richtingen grafische vormgeving, communicatie & marketing en collectiebeheer)

3. Publieksbereik:

De Musea Zutphen behoren tot de 20% van de geregistreerde musea in Nederland die meer dan 25.000 bezoekers per jaar trekken, c.q. 80% van de geregistreerde musea trekt minder tot veel minder bezoekers.

Gekeken naar individuele cijfers per museum vallen beide musea in de categorie van musea die tussen de 10.000 – 25.000 bezoekers trekken, c.q. 63% van de geregistreerde musea trekt minder tot veel minder bezoekers.

<i>Aantal bezoekers</i>	<i>Musea</i>
Tot 2.500	31%
2.500 – 10.000	32%
10.000 – 25.000	17%
25.000– 50.000	9%
50.000 – 100.000	5%
>100.000	6%

Bron: CBS, 2009

De bezoekerscijfers van de Musea Zutphen zijn vanaf 2009 constant boven de 25.000 en vanaf 2011 boven de 30.000 per jaar. De Musea Zutphen behoren hiermee ook tot de 16 best bezochte musea (van de +/- 160, geregistreerde en niet-geregistreerde musea) in Gelderland volgens meerjarig onderzoek van Gelders Erfgoed. Naast de Randstad kent Gelderland de hoogste museumdichtheid in Nederland.

Bezoekersaantallen Musea Zutphen gesplitst

	Stedelijk Museum	Museum Henriette Polak	Musea Zutphen
2009	14.760	11.627	26.387
2010	17.603	9.792	27.395
2011	18.622	13.833	32.455
2012	22.214	10.516	32.730
2013	19.353	11.503	30.856

Uit bovenstaand staatje mag niet geconcludeerd worden dat de tentoonstellingen in het SMZ standaard beter bezocht worden dan die van het MHP. De bezoekerscijfers van het Stedelijk Museum Zutphen betreffen zowel tentoonstellingsbezoek als bezoek samenhangend met nevenactiviteiten (lezingen, cursussen, etc.). Nevenactiviteiten vinden zelden in Museum Henriette Polak plaats omdat er geen ruimte beschikbaar is die multifunctioneel kan worden ingezet (zoals de Refter in het SMZ), ook is het voorzieningenniveau beperkter (geen lift, geen keuken, een toilet, etc.).

De logistieke structuur van het huidige gebouw van het SMZ maakt het hiernaast mogelijk om het museum gedurende de ombouwperiode (van de ene naar de andere tentoonstelling) open te houden, waardoor de vaste presentaties (*Zutphense Schatten* en *Zutphen, de Verloren Stad*) en de refter bezocht kunnen blijven worden, wat gunstig is voor het museumbezoek.

De logistieke structuur van het huidige gebouw van het MHP maakt het juist onmogelijk om gedurende de ombouwperiode geopend te blijven zonder veiligheidsrisico's en zonder het opbouwproces te hinderen. Hoewel alle inspanningen van het museumteam erop gericht zijn om de ombouwperiode steeds zo kort mogelijk te laten duren, hebben de tijdelijke sluitingen een negatief effect op het aantal bezoekers en de daarmee samenhangende inkomsten.

4. Kenmerken publiek

- Leeftijd

0-20 10%

20-40 20%

40-60 40%

>60 30%

- Herkomst

- 48 % uit Oost Nederland, waarvan 36% uit Gelderland
- 43 % uit rest van Nederland
- 9 % uit buitenland

Ruim de helft van de bezoekers maakt gebruik van de museumkaart.

Kinderen tot en met 12 jaar kunnen de musea gratis bezoeken, net als bezitters van een Vriendenpas, Rembrandtpas of ICOM-kaart.

5. Omvang en samenstelling formatie

<i>Taakbenaming</i>	<i>Fte 2014</i>
1. Directeur	1,00
2. Conservator (historie)	1,00
3. Conservator (kunst & kunstnijverheid)	0,63
4. Collectiebeheerder	0,89
5. Medewerker collectiebeheer	0,89
6. PR & communicatiemedewerker	0,89
7. DTP-medewerker	0,60
8. Educatief medewerker	0,50
9. Werkleider	0,74
10. Administratief medewerker A	0,74
11. Coördinator balie	1,60

Totaal	9.48
---------------	-------------

Functie 7. Hiernaast wordt vrijwel constant gebruik gemaakt van stagiaires DTP/vormgeving

1 à 2 fte en (wanneer beschikbaar) 1 fte collectiebeheer.

Naast de betaalde krachten beschikken de Musea Zutphen over 105 vrijwilligers verdeeld over de volgende 10 werkgroepen, die samen ongeveer 17,5 fte vertegenwoordigen.

De groep balievrijwilligers is het grootst. Allen werkgroepen worden aangestuurd en begeleid door de leden van het museumteam.

1. Beheer & Behoud
2. Fotocollectie
3. Jo Spier collectie
4. Klussen
5. Muntencollectie
6. Prentencollectie
7. Publieksgroep
8. Registratie
9. Rondleidingen
10. Gastvrouwen/-heren balie

6. Vrienden van de Musea Zutphen

De Musea Zutphen worden actief ondersteund door (het bestuur van) de Vereniging Vrienden Musea Zutphen. Het aantal leden ($\pm$ 700 per augustus 2014) groeit nog steeds. Daarmee is de vereniging, die in 2012 50 jaar bestond, een van de grootste museale Vriendenorganisaties in Nederland.

Door het wegvallen van het aankoopbudget vormen de Vrienden een belangrijke financier van aankopen van de musea, c.q. van aankopen voor de gemeente Zutphen.

7. Samenwerkingsverbanden

De Musea Zutphen zijn samenwerkingsgericht, niet alleen lokaal o.a. Zudocku (Zutphens Directieoverleg Cultuur & Kunst), Cultuurhistorisch Platform Zutphen, Kunst in Beeld, Projectbureau de Mars, diverse ondernemers, maar ook (boven)regionaal o.a. AanZet! Prijs, Musea langs de IJssel, IJssel Biënnale en landelijk o.a. Netwerk Nederlandse Stadsmusea, Stichting Rembrandt op Reis, Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. Er wordt samengewerkt met musea, niet-museale culturele partners, kunstenaars en belangenbehartigers van kunstenaars (stichtingen, etc.) particuliere verzamelaars, bedrijfscollecties (zoals ING, ABN AMRO), galleries, opleidingsinstituten (Universiteit van de Derde Leeftijd, Helicon, Vrije Academie), etc..

De Musea Zutphen zijn aangesloten bij de ICOM, de Museumvereniging, Coöperatie Erfgoed Gelderland, het Nederlands Netwerk Stadsmusea.

Musea Zutphen participeren in het Cultuurconvenant met het basisonderwijs. De contacten met het V.O. en volwassenen onderwijs breiden zich jaarlijks uit.

Samenwerkingsprojecten en –verbanden Zudocku:

- Cultureel Jaarthema's : De IJssel, Talentvol Zutphen, Taal als Teken van de Tijd (allen)
- Project Tweede Wereldoorlog (Graafschap Bibliotheken en Musea Zutphen)
- Lespakket 'Een film is heel veel foto's' (Luxor en Musea Zutphen)
- Refterconcerten (Hanzehof en Musea Zutphen)
- Kinderboekenweek (Graafschap Bibliotheken, Luxor, Muzehof en Musea Zutphen)
- Open lessen Muzehof op locaties Zudocku partners
- Voordeel met je bieb pas bij Zudocku partners

- Cultuurconvenant/cultuurloket (allen)
- Randactiviteiten rondom tentoonstellingen bijvoorbeeld Jan Mensinga, Rembrandt, Lemniscaat (Graafschap Bibliotheken, Luxor, Musea Zutphen), Johan de Haas en Mooi Oud (Luxor en Musea Zutphen)
- Graafschap Bibliotheken vertegenwoordigt Zudocku in Stuurgroep Jeugd en Onderwijs en stuurgroep Cultuureducatie
- Muzehof verzorgt Cultuurloket i.h.k.v. cultuureducatie namens Zudocku
- Gezamenlijk organiseert Zudocku promotieactiviteiten, flyers, folders, cultuurenvelop, Zutphen Bruist
- Gezamenlijk maakt Zudocku zich sterk voor versterken cultuurklimaat, geeft gevraagd en ongevraagd advies aan het college (cultuurnota 2008-2012), 10 punten pamflet cultuur, cultuurdebat met raad, speeddate met raad,
- Zudocku vertegenwoordigt in Platform Citymarketing en Zutphen op Olympisch Niveau (Musea Zutphen)

Samenwerkingsprojecten met Archeologische Dienst

- Tentoonstelling en publicatie Historische Atlas van Zutphen
- Noorderhaven project
- Cultuurhistorisch Platform Zutphen
- Cursus Zutphenkunde
- Diverse gezamenlijke presentaties in het kader van erfgoedevents

8. PR en Marketing

- Jaarlijks genereren de Musea Zutphen ruim 1 miljoen aan publiciteit, c.q. advertentiewaarde (€ 1.264.581,10 in 2013) door vermeldingen in diverse media (print, radio, TV), in 2013. Elke keer als de activiteiten van de Musea Zutphen worden genoemd wordt ook Zutphen genoemd, een mooi voorbeeld van positieve stadspromotie.
- De Musea Zutphen hebben per augustus 2014 1064 Facebook likes (groeit met +/- 15 per maand)
- De Musea Zutphen hebben per augustus 2014 1249 Twitter Followers (groeit met +/- 20 per maand)

Visie op het cluster Archeologie in relatie tot de variantenstudie Broederen klooster

Inleiding, wet, beleid en taken

De gemeentelijke archeologische dienst bestaat sinds 1992 en werkt met vaste medewerkers (archeologen en assistenten, 5,1 fte), vrijwilligers (goed voor 2,5 fte) en zeer geregeld stagiairs (goed voor 2 fte).

De basis van het werk is uitvoering geven aan de wet op de archeologische monumentenzorg (WAMZ) van 2007. Deze wet is grotendeels verwerkt in de bestaande Monumentenwet 1988/2007. Elke gemeente is verplicht de zorg voor het archeologisch bodemarchief op zich te nemen, maar de gekozen oplossingen verschillen door de aard van de gemeente, de ruimtelijke dynamiek en de rijkdom van het gemeentelijk bodemarchief. De bestaande wet zal vervangen worden door de **Erfgoedwet** (2015) en de **Omgevingswet** (na 2017) waarin alle relevante elementen van de bestaande wet worden overgenomen.

De gemeente Zutphen koos in 2007 ervoor zowel beleid als uitvoering in eigen hand te houden door de beleidsnota 'Graven met Beleid' unaniem vast te stellen. Sindsdien beschikt de gemeente over 1,5 fte beleidsarcheologen (beleid, advies) en een velddienst die voldoet aan de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA). De eigen velddienst is een waarborg voor kwaliteit en continuïteit van archeologisch onderzoek tegen lagere kosten dan wanneer onderzoek zou worden uitbesteed aan derden. Dit was in 2007 een doorslaggevende reden om de eigen dienst aan te houden, omdat door de vercommercialisering de kwaliteit van onderzoek onder grote druk stond. Het kennisrendement voor de gemeente was vaak ver te zoeken. In 2009 verkreeg de gemeente Zutphen van de minister van OC&W de opgravingsbevoegdheid onder de condities van de nieuwe wet (deze bevoegdheid had de gemeente al vanaf 1998). Onlangs werd de bevoegdheid verlengd.

De basis van de wettelijke taak en het gemeentelijk archeologisch beleid is de verankering van archeologische waarden (of verwachtingswaarden) in bestemmingsplannen en de daaraan verbonden voorschriften. De gemeentelijke archeologische waardenkaart, basis voor input in bestemmingsplannen, is vastgesteld in 2007 en wordt jaarlijks ge-update. Het beleid, de archeologische waarden en de voorschriften zijn ook opgenomen in de in 2014 vastgestelde **erfgoedverordening** van de gemeente.

Ondernemerschap, kenniscentrum

Bij de vaststelling van de beleidsnota in 2007 werd bepaald dat de gemeentelijke velddienst (loon)kostendekkend moest gaan werken. De te halen personele opbrengst was € 200.000,- (inmiddels geïndexeerd naar € 220.000,-). Dit werd haalbaar geacht door:

- De samenwerkingsovereenkomst met de gemeente Doesburg
- Vaststelling van marktconforme tarieven voor het archeologisch personeel
- De verwachte dynamiek in de ruimtelijke ordening die veel veldwerk zou gaan opleveren.
- De inzet van personeel voor zowel advies als onderzoek bij andere gemeenten

Van 2007 tot heden werkt de gemeentelijke velddienst kostendekkend. In de eerste vier jaar was zelfs sprake van een overschot ('winst') van € 5.000,- tot € 70.000,- op de begroting. De crisis zorgde voor een afname van bouwprojecten en daarmee de vooral grotere archeologische opdrachten. De velddienst heeft hierop gereageerd door formatief in te krimpen van 4,4 naar 3,6 fte. Een nog niet ingevulde vacature zorgde ervoor dat in 2012, 2013 en 2014 toch kostendekkend werd/wordt afgesloten en de vooruitzichten voor 2015 en verder zijn gunstig.

De verwachting is dat de dienst in toenemende mate adviezen zal geven in het kader van de RUD (ODA). Nu al adviseert de stadsarcheoloog de gemeente Doetinchem regelmatig bij RO- en onderzoeksprojecten (facturering op uurbasis). Op dit moment zijn verkenningen gestart om deze samenwerking met de ODA structureel te regelen waarbij **de Zutphense dienst als kenniscentrum voor Oost Gelderland** zal fungeren. Mogelijk zijn individuele gemeenten zelfs geïnteresseerd om een samenwerking a-la-Doesburg aan te gaan, hetgeen het werkgebied en daarmee de inkomsten voor de velddienst flink zal vergroten.

De samenwerkingsovereenkomst met Doesburg is naar wederzijdse tevredenheid in 2012 verlengd en zelfs uitgebreid op het gebied van de bouwhistorie en de monumentenzorg.

De gemeente Doesburg betaalt, naast de urenvergoeding van personeel een kwartaalvergoeding voor het gebruik van de Zutphense faciliteiten (max. € 8.625,- op jaarbasis). Bij een volgende contractverlenging zou de vergoeding herzien moeten worden naar de situatie in het Broederenklooster of een huisvestingslocatie elders in alternatief 1 of 2.

De archeologische dienst van Zutphen toont in haar aard in hoge mate ondernemerschap binnen de wettelijke kaders tegen een hoog rendement aan kennis en kwaliteit. De dienst geldt als een van de meest professionele en kwalitatief hoogstaande diensten van ons land, passend bij een archeologisch rijke gemeente als Zutphen. De (doorgaans hoge) kosten van archeologisch onderzoek blijven als inkomsten binnen de gemeente en vloeien niet weg richting externe commerciële partijen. Door uitvoering in eigen beheer zijn de kosten van onderzoek ook lager dan in het geval van uitbesteden. Veel kostbare werkprocessen worden door semi-professionele vrijwilligers uitgevoerd.

Depot en publiek

Een belangrijk aspect van de gemeentelijke archeologie in Zutphen is het gemeentelijk archeologisch depot van bodemvondsten. De gemeente Zutphen beschikt al sedert 1903 over een eigen archeologische collectie. In 2012 werd het gemeentelijk depot door de provincie Gelderland als depotbeherende overheid erkend. Ook de gemeente Doesburg verkreeg deze erkenning en maakt tegen een vergoeding per opgeslagen doos gebruik van het Zutphense depot (in 2014 ca. € 1.000,-). Het depot is nu gehuisvest in de Synagoge aan de Diederstraat. De capaciteit is 2500 dozen op een oppervlak van 200 m². In 2014 staan inmiddels ruim 2000 dozen in het depot. De vondsten zijn goed ontsloten middels een database en de klant (doorgaans onderzoekers, studenten, bruikleennemers) wordt snel bediend. Ook de ‘papieren’ documentatie van archeologisch onderzoek is goed toegankelijk en is opgeslagen in de klimatologisch juiste condities in het Regionaal Archief. De depot ruimte aan de Diederstraat voldoet niet aan de klimatologische eisen en is bijna vol. **Een definitieve goede huisvesting voor het depot is dringend noodzakelijk.**

De voordelen van huisvesting van het depot in het Broederenklooster is niet alleen de synergie (samengaan van depots) en de korte afstanden van kantoor naar depot, maar ook dat de archeologische bodemschatten beter ontsloten zullen worden en getoond kunnen worden. Het idee van een ‘open depot’ is zelfs om het publiek een deel van het depot te laten zien door mooie vondstcomplexen integraal te tonen (beerputinventarissen, inventaris van urnenvelden, steentijdkampementen, collecties glaswerk (zeer bijzondere stukken uit de middeleeuwen), schoenen, knopen, merkloden, munten etc. De uitstraling van een open depot is niet die van een museale opstelling maar van een kwantitatieve indruk van Zutphens rijkdom.

In de 0-variant (alternatief 2) of de beperkte variant (alternatief 1) zal het voor de hand liggen dat de depots worden uitgeplaatst. Het benodigd depotoppervlak in het Programma van Eisen voor het plan Broederenklooster is gesteld op 270 m² en is berekend aan de hand van het minimale ruimtegebruik met verrijdbare stellingen met een zo groot mogelijke opslagcapaciteit. Zonder verrijdbare stellingen zou dit 600 m² zijn. Dit is een PvE-eis in de context van het Broederenkloosterplan met een duurzame oplossing. Indien depotruimte elders gehuurd wordt, kan ook aan een groeimodel gedacht worden, waarbij gehuurd oppervlak en verrijdbare stellingen om de tien jaar naar behoefte voor de komende tien wordt aangevuld. Dat kan slechts voordelig zijn als het onderkomen ruimte biedt om aanvullende ruimte te huren (dus overcapaciteit heeft), maar dat is een risico. Beschikbare ruimte kan na 10 jaar inmiddels aan een derde verhuurd zijn. Ook kan meteen 300 m² zonder verrijdbare stellingen gehuurd worden. De ruimte met conventionele opslag met gangpaden en stellingen heeft dan weer ruimte voor de komende 10 jaar. Daarna kan met de groei van het depot gefaseerd overgegaan worden op de aanschaf van verrijdbare stellingen (in bestaande ruimte indikken dus). De kosten worden dan over een langere periode uitgesmeerd en het depot gaat meerdere decennia mee. Een mogelijk geschikte locatie is het Koelhuis, in combinatie met de gewenste depotruimte van de musea is ook nog wat synergie in beheer en ruimtegebruik te behalen.

Archeologische publicaties en educatie

De archeologische dienst heeft een lange traditie als het gaat om het (mee)schrijven van boeken en tijdschriften. Dat kunnen publieksboeken zijn (Vestingstad Zutphen, Historische Atlas van Zutphen, Leesten en Eme I en II) met een oplage van 1500 exemplaren of meer, of rapporten van specifiek archeologisch onderzoek, deelstudies en scripties (oplagen tussen 100 en 500 ex). Deze laatste groep verschijnt sinds 2003 in de reeks Zutphense Archeologische Publicaties, waarvan inmiddels (medio 2014) 95 titels zijn verschenen (en 11 titels over onderzoek in Doesburg). De exploitatie van de uitgaven is in principe kostendekkend doordat de boeken via de boekhandels tegen boekhandelskorting geleverd worden, maar bij verkoop in eigen beheer (via museumwinkel) is winst (de verkoopprijs) te behalen. De huidige omzet (2014) van boeken is ongeveer € 3.000,- op jaarbasis. In de situatie in een museumwinkel zullen de verkoopcijfers en de winst zeker toenemen. Oude titels, die niet meer verkrijgbaar zijn, worden als pdf op de website geplaatst.

Verder zijn er nog diverse vakinhoudelijke en populaire tijdschriften waaraan de dienst een bijdrage levert. Tot de laatste groep behoren Zutphense Pracht, het tijdschrift Zutphen en OER.

Educatie over archeologisch erfgoed en Zutphens prehistorie en vroegste historie vindt op dit moment op ad hoc basis plaats (publicaties, lezingen, kleine expo's, cursussen). Slechts de cursus 'monumentenstad Zutphen' mag met haar 20-jarige looptijd als structureel gelden. Hierin speelt de archeologie een prominente rol.

Er zijn verregaande plannen om die cursus te verbreden en te verdiepen en meer laagdrempelig te maken: 'Zutphanologie' (Zutphen-kunde). Veel meer archeologische thema's kunnen dan educatief worden aangeboden, ook met accenten op wijken (bijv. Leesten, Waterkwartier) en het dorp Warnsveld. De cursus moet een grotere groep mensen interesseren in ons rijke erfgoed en het platform voor de cursus moet(en de partners van) het Broederenklooster zijn. De exploitatie van de cursus wordt de komende tijd opgezet.

Verder beschikt de gemeente nog altijd over de middeleeuwse reconstructies van boerderijen op de Kaardebol: 'erf Oyshamme'. In samenwerking met de *Stichting Erve Eme* die het erf beheert, kunnen educatieve programma's worden voortgezet en ontwikkeld. Er is een leskist over archeologie voor het basisonderwijs.

Presentatie / expositie van de Zutphense bodemschatten

(metafoor: archeologische bedevaartsplaats)

De bijdrage van de archeologische dienst aan het slagen van het Broederenklooster als publiekstrekker is gelegen in enerzijds een maximale exposure in het gebouw (zichtbaarheid van depot, werkruimtes, restauratieatelier, lezingen, taxatiemiddagen), anderzijds in het tonen van de archeologische schatten. **Onder die schatten zijn vondsten of vondstcomplexen van nationaal en internationaal belang.** Bovendien gaat het in veel gevallen om objecten of contexten die een breed publiek aanspreken. Ten noemen valt de kwadrant, het 'oudste horloge van Europa'. Na de vondst en presentatie ervan in de media in april 2013 trok het middeleeuwse kwadrant in het Stedelijk Museum duizenden bezoekers die speciaal voor dit bijzondere instrument kwamen (bron; suppoosten museum). Een absolute topper zijn de resten van een Vikingaanval. Deze resten van vermoorde mensen, geslacht vee, huisraad etc. uit ongeveer 880 na Chr. zijn absoluut uniek. Nergens op het vasteland van Europa zijn de forensische resten van een Vikingaanval zo aanschouwelijk te maken dan in Zutphen. Het is echter nooit gebeurd. De Zutphense vondsten waren in 2004-2009 te zien in resp. het Landesmuseum in Bonn, het Centraal Museum te Utrecht, het Vikingskibetmuseet in Roskilde (DK, de op een na best bezochte expositie ooit in dat museum!) en het Vikingcentrum in Den Oever op Wieringen. Het hoeft geen betoog dat Vikingen zeer tot de verbeelding van een breed internationaal publiek spreken. De Zutphense vondsten elders hebben al bewezen dat dit publiek graag komt kijken.

Voorts omvat de archeologische collectie de oudste menselijke rest die ooit in een Nederlandse opgraving is gevonden (kies, 10.500 jaar oud, gevonden in een omvangrijke steentijdnederzetting met bijzondere organische vondsten) en het oudste glas dat ooit in Nederland is gevonden (750 voor Chr. kralensnoer uit het 'prinsessengraf' van het urnenveld Meijerink, glas afkomstig uit het Midden Oosten). Ook dit prinsessengraf was nog niet in Zutphen te zien, maar wel in het Rijksmuseum voor Oudheden te Leiden.

Tot slot is de aanwezigheid van een paltscomplex te Zutphen een aansprekend thema met een vorstelijk randje, niet alleen nationaal, maar ook internationaal (denk aan Duitse toeristen, die doorgaans erg vertrouwd zijn met hun paltsenerfgoed).

Deze topstukken uit de Zutphense archeologische collectie moeten gaan fungeren als relieken. En niet alleen de archeologische stukken, maar ook het oudste ballonstripverhaal van de wereld (Maan- en Klaagbrief uit 1493) en de oudste foto van Nederland moeten er voor zorgen dat Scandinaviërs, Engelsen, Duitsers, Belgen, stripfanaten, (amateur)fotografen en natuurlijk de eigen bevolking in stad en land naar Zutphen op bedevaart gaan om deze relieken te bezichtigen. Rondom de Zutphense relieken kan dan in het museum het verhaal in object, woord en beeld verteld worden over de steentijdjagers, over de eerste boeren, over de Vikingen en de ringwalburg Zutphen, over de vorstelijke residentie die het ooit was en over Zutphens Gouden Eeuw: de Hanzetijd.

Dit valt of staat natuurlijk bij het goed vermarkten en promoten van deze Zutphense relieken en verhalen. Wie op dit moment Googled op afbeeldingen van 'het oudste horloge' krijgt meteen het Zutphense kwadrant te zien; het 'oudste stripverhaal' levert meteen de Maan- en Klaagbrief op, 'de oudste foto van Nederland' toont de Zutphense foto's van 1839 en Googlen op 'Vikingen' levert heel veel hits op maar in allerlei media is bekend en te lezen dat Zutphen daar een rol in speelde. Dit geeft al aan dat de basis reeds gelegd is, maar dat het Broederen klooster als reliekschrijn van dit alles op de kaart gezet moet worden.

Welke invloed dit zal hebben op de bezoekersaantallen is lastig te zeggen, want ook dit is afhankelijk van PR, vermarkting en promotie. Maar dat die invloed een positieve uitwerking zal hebben staat buiten kijf.

Op zich staat de kans/wens om de unieke Zutphense (bodem)schatten te tonen los van de varianten. Ook in de alternatieve varianten is dit een taak die primair bij het Stedelijk Museum hoort en waarbij de archeologische dienst ondersteunt bij de inhoudelijke invulling.

Huisvesting

In de varianten alternatief 1 (beperkt) en 2 (nulvariant) behoudt het Stedelijk Museum de mogelijkheid om de Zutphense schatten te tonen maar in de mate waarin (zowel qua ruimte en kwaliteit van presentatie) zal sterk afhangen van het beschikbare budget en ruimtelijke mogelijkheden binnen de bestaande panden.

Voor de herhuisvesting van de gemeentelijke archeologische dienst is gebruik gemaakt van het Programma van Eisen voor het plan Broederen klooster. Hierin is opgenomen dat archeologie netto de volgende functionele ruimten nodig heeft:

- Eigen ruimten (vondstverwerking, werkplekken restauratie, dynamisch depot c.a.) 317 m2 mfo
- Aandeel in publieksruimten, gezamenlijke kantoren, horeca 103 m2
- Depot ruimte (mits me verrijdbare stellingen) 270 m2

Totaal dus 690 m2 fno (functioneel netto vloer) x 1,37 is dus totaal 945 m2 bruto vooroppervlak nodig. Bij zelfstandige huisvesting zal het benodigde vloeroppervlak lager uitvallen omdat publieksruimten, gezamenlijke ruimten en horeca deels vervallen. Dat deel kan teruggebracht worden tot ca. 50 m2.

Totaal 637 m2 x 1.37 = 873 m2

De ambitie om als regionaal kenniscentrum (Oost Gelderland) te groeien heeft ook consequenties voor het aantal mensen dat hier werkt. Dat zal in de eerste plaats vooral een toename van advieswerk zijn en dat heeft minder gevolgen voor het aantal beschikbare werkplekken dan bij uitwerking en rapportage van archeologisch onderzoek. De mogelijkheden van flexwerken zijn bij beleid- en advieswerk veel groter.

In de varianten alternatief 1 en 2 ligt de (functionele en inhoudelijke) combinatie van archeologie en het Stedelijk Museum het meest voor de hand. Hier valt veel synergie op het ruimtelijke en inhoudelijke vlak te behalen. Genoemd zijn de depotvoorzieningen en het beheer ervan. Maar ook op het gebied van restauratie, de steunbibliotheek, voorraadruimtes en gemeenschappelijke algemene ruimtes is fysieke winst te behalen. Dat is

ook is de bestaande Broederenklooster-variant al beschreven. Inhoudelijk kan de archeologische dienst fungeren als kennis-back-office van het museum. Het succesvolle project (expositie en publicatie) De Historische Atlas van Zutphen is daarvan een goed voorbeeld.

Indien in de varianten alternatief 1 en 2 geen plaats meer zal zijn voor huisvesting van de archeologische dienst in het Broederenklooster dan moet naar een zelfstandige huisvesting worden gekeken. De huidige huisvesting in Warnsveld is tijdelijk (wegens opheffen Kaardebol) en te klein. Het mist elke vorm van publieke uitstraling en toegankelijkheid. Bovendien is het de bedoeling dat het pand wordt afgestoten door de gemeente. Er zal dus naar structurele huisvesting gezocht moeten worden, waarin ook een beperkte publieke functie/toegankelijkheid mogelijk is (beperkte expositie, open depot, atelier). In een eerder stadium (2013) is, om tot tijdelijke huisvesting van archeologie te komen, gekeken naar huisvesting in het dormitorium van het Agnietenklooster. Dit gebouw bleek te groot voor alleen de werkplekken en atelier en de aanpassingskosten waren iets hoger dan de huidige tijdelijke huisvesting in Warnsveld. Maar indien het gemeentelijk archeologisch depot, de werkplekken, dynamisch depot, het atelier en een beperkte expositiemogelijkheid (dus het hele PvE, inclusief een stuk publiek toegankelijk open depot) in dit gebouw gerealiseerd wordt dan past het programma er goed in. De archeologische dienst wordt (blijft) dan een fysiek zelfstandige vestiging met een kleine publieksfunctie. Dit archeologische publieksdeel zou in het 'netwerk' van te bezoeken cultuurhistorische plaatsen in Zutphen opgenomen kunnen worden (naast SMZ, MHP, Librije). Het Agnietenklooster behoudt dan een cultuurhistorische en maatschappelijke functie. De multifunctionaliteit en synergie met de andere partners is vrijwel nihil.

Zutphen, 10 september 2014

Michel Groothedde
Stadsarcheoloog Zutphen